

organisatie. De revue van manoeuvres waarmee de orkestbesturen zich probeerden te onttrekken aan de verplichting voor Duitse strijdkrachten en dergelijke te spelen of mee te werken aan culturele manifestatie van de NSB en propaganda-avonden van de winterhulp zou bijna komisch zijn, als het niet zo'n grimmige geschiedenis was. Alle orkesten kwamen in zeer compromitterende toestanden op het podium terecht. De laatste drie hoofdstukken zijn aan de bevrijding en de daaropvolgende zuiveringen gewijd. Ook al geen verheffend schouwspel. De grondslagen voor de ereraden waren onduidelijk en veranderden in de jaren na 1945; het militair gezag bemoeide zich op onverwachte momenten met de procedures. Publiek en pers hadden in veel gevallen al een oordeel geveld waar geen afwijking van getolereerd werd.

Dit alles is zeer gedetailleerd en bijna onderkoeld neutraal beschreven, waardoor het boek als documentatie van een triest hoofdstuk in de geschiedschrijving van de tweede wereldoorlog grote waarde heeft. De schrijfster lijkt zich bij de beschrijving van het gedrag van de dirigenten en musici te hebben willen onttrekken aan de ban van goed en fout. Maar de symbolische betekenis van de podiumkunsten maakt dat ook een historische studie onvermijdelijk een morele lading krijgt, omdat er juist naar hen zo nauwlettend gekeken werd. Het algemeen als zo weerzinwekkend ervaren gedrag van de immens populaire Willem Mengelberg wordt hier alleen maar helder geïnventariseerd. De dilemma's waarvoor de musici gesteld werden, spelen of niet, staan de lezer op beklemmend duidelijke wijze voor ogen. Dat de emoties over de zuiveringen na 1945 hoog opliepen wordt zeer begrijpelijk, gezien het volstrekt chaotische en in hoge mate inconsequente karakter ervan. De afweging waar de grenzen van het toelaatbare lagen zou daarna een relevante en in ieder geval fascinerende historische exercitie zijn geweest. De auteur geeft zich daaraan niet over en verlaat nergens een objectiverend taalgebruik, waarbij de gevolgtrekkingen aan de lezer worden overgelaten. Hoewel dit beschouwd wordt als in strijd met de wetenschappelijke code zou het proza in dit boek opgeknapt zijn als de schrijfster wèl eens een enkele maal haar oordeel geëxpliciteerd had.

H. Q. Röling

D. Martin, 1940. *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Belgique, une société en crise, un pays en guerre. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990. Actes du colloque tenu à Bruxelles du 22 au 26 octobre 1990* (Brussel: Navorsings- en studiecetrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog, 1993, 558 blz., ISBN 2 9600043 0 2).

De pendant van het RIOD in België, het Navorsingscentrum in Brussel, is in Nederland nog te weinig bekenden dat is jammer. Overhel centrum is iets te lezen in de inleiding van deze bundel (maar ook in het zesde (1995) *Jaarboek van het Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie*).

Een colloquium van een kleine week, onderverdeeld in vier hoofdthema's met meer dan dertig bijdragen, een kort overzicht van de discussies en eindigend met een ronde tafel-gesprek. De vijftigste verjaardag van de Duitse inval in west-Europa was de aanleiding voor dit colloquium en één van de rode draden was de ook in Nederland niet onbekende vraagstelling of er na de oorlog nu sprake was van herstel of van vernieuwing, het continuïteitsvraagstuk. Het eerste gedeelte behandelt de positie van België in internationale context. Het hele Interbellum komt aan bod en daarbinnen is de Frans-Belgische relatie wel de belangrijkste. Sinds 1920 verdragsmatig aan elkaar gebonden, totdat in oktober 1936 België de neutraliteit omarmt. Opvallend is de grote rol die het Belgische hof speelt in het bepalen en vooral in het herdefiniëren van de

buitenlandse politiek. Nederland, de Oslo-groep, Engeland, Italië, Vichy-Frankrijk en Duitsland komen aan bod. De bijdrage met betrekking tot de relatie België-Luxemburg beslaat de hele oorlogsperiode, maar telt helaas slechts twee pagina's. De economische crisis en de gevolgen voor België vormen het tweede deel en hier komt (natuurlijk) zowel het Interbellum als de bezetting aan bod. Er wordt helaas te weinig of geen aandacht gegeven aan de ervaringen van de eerste wereldoorlog. Voor veel leidende figuren, zowel bij de industriëlen als bij de arbeidersbeweging waren de belevenissen in het (gedeeltelijk) bezette België vaak bepalend voor hun houding tegenover de bezetter. Het gedrag van Galopin, gouverneur van de machtige Société Générale, en de zijnen kan niet zonder die eerste wereldoorlog worden bekeken. Van den Wijngaert legt in zijn bijdrage wat ten overvloede uit dat de zakelijke belangen van de Belgische industriëlen samenvielen met die van de Belgische economie. Ze waren na de oorlog hard nodig voor de wederopbouw en daarom werd hun steun aan de Duitse oorlogseconomie hun niet euvel geduid. Dat kun je van Nederland net zo goed zeggen. Het corporatisme komt helaas maar even om de hoek kijken (in de bijdrage van Dirk Luyten).

Een derde thema, 'Mensen en ideologieën', maakt een merkwaardige indruk in het geheel. Negen Belgen worden geportretteerd, van het één (!) pagina tellende stukje over 'Pater Callewaert' tot langere beschouwingen over Hendrik Elias, Henri de Man, Jacques Leclercq en Fernand Dehousse. Soms staat de geportretteerde op zichzelf en soms wordt een stroming geanalyseerd. Dat laatste is het geval bij de bijdrage over Cardijn en de katholieke wereld. Hierin probeert de schrijver aan te tonen dat de Kristelijke arbeidsjeugd en het Algemeen christelijk vakverbond voor de oorlog niet alleen het communisme bestreed, maar ook het nationaal-socialisme. Het is jammer dat hun houding tijdens de bezetting niet ter sprake komt.

'Verzet en mensen in het verzet' besloot het colloquium. Vertegenwoordigers van het verzet hebben al jaren zitting in het Wetenschappelijk comité van het navorsingscentrum en dat geeft vanzelfsprekend wel eens problemen. De helft van de verzetsbijdragen zijn regionaal en overstijgen, hoewel de auteurs soms anders stellen, dat niveau helaas ook niet. In deze sessie was gelukkig ook een bijdrage die aansloot op een bijdrage in een andere sessie. De eerder geschetste Unie van hand- en geestesarbeiders—met 250.000 leden de 'grootste collaboratie-organisatie'—komt in de verzetsessie weer terug, hoewel het verzet van de socialisten tegen de UHGA slechts passief bleek.

In de discussie na afloop kwamen enige historici aan het woord, die de onmogelijke taak hadden alles nog eens mooi met elkaar te verbinden. Zo werd het vermeende grote verschil tussen *Militär-* en *Zivilverwaltung* door In 't Veld van de nodige vraagtekens voorzien en was het opmerkelijk dat pas bij de conclusies van Balace uit Luik de eerste wereldoorlog even om de hoek kwam kijken.

D. Barnouw

M. Conway, *Degrelle. Les années de collaboration. 1940-1944: le rexisme de guerre* (Dissertatie Yale 1993; Ottignies: Quorum, 1994, 398 blz., ISBN 2 93001429 6) (Oorspronkelijke titel: *Collaboration in Belgium. Léon Degrelle and the rexist movement* (New Haven-Londen: Yale University Press, 1993, 364 blz., £30,-, ISBN 0 300 05500 5).

Martin Conway, een jonge Britse historicus (°1960), herleidt Degrelle en het rexisme tot zijn ware proporties. Het proefschrift waarmee hij in 1989 in Oxford promoveerde, is uitgegroeid tot een boeiend relaas van een navrante geschiedenis.